

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

АЗАРОВА ВІКТОРІЯ АНАТОЛІЇВНА

УДК 343.13:343.352

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ
ЯК ФОРМИ ПРОЯВУ КОРУПЦІЇ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Ірпінь – 2026

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Приватній установі «Науково-дослідний інститут публічного права»

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Топчій Василь Васильович,

Державний податковий університет,
директор Навчально-наукового інституту права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Циганюк Юлія Володимирівна,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
професор кафедри кримінального права та процесу

кандидат юридичних наук, доцент

Бараннік Роман В'ячеславович,

Запорізький національний університет,

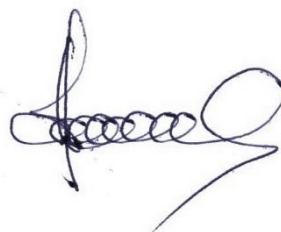
в. о. завідувача кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності

Захист відбудеться «21» липня 2026 року о 13⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 25.855.02 в Державному податковому університеті за адресою: 08205, Київська область, Бучанський район, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного податкового університету за адресою: 08205, Київська область, Бучанський район, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

Автореферат розісланий «18» червня 2026 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ігор ГРИЦЮК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Актуальність обраної теми зумовлена зростанням рівня корупційних правопорушень в Україні та потребою в удосконаленні механізмів протидії цьому явищу. Неправомірна вигода як один із найбільш поширених різновидів корупційної діяльності становить особливу суспільну небезпеку, оскільки порушує принципи законності, підриває авторитет державної влади, деформує систему публічного управління та обмежує реалізацію конституційних прав громадян. Саме тому аналіз і вдосконалення методики розслідування таких кримінальних правопорушень є досить важливим напрямом наукового пошуку.

Криміналізація неправомірної вигоди в чинному законодавстві України (зокрема, в ст. 354, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України) стала результатом адаптації правової системи до міжнародних стандартів протидії корупції, визначених Конвенцією ООН проти корупції (2003 р.), Кримінальною конвенцією про боротьбу з корупцією (1999 р.) та іншими міжнародними актами. Проте на практиці розслідування таких кримінальних правопорушень часто ускладнюється низьким рівнем документування корупційних діянь, складністю доведення прямого умислу, конспіративністю взаємодії учасників та відсутністю належних тактичних і криміналістичних рекомендацій.

Проблематика розслідування неправомірної вигоди набуває особливого значення в умовах реформування антикорупційної інфраструктури держави, зокрема впровадження діяльності НАБУ, САП, Вищого антикорупційного суду, а також трансформації функцій Національної поліції України та інших правоохоронних органів. У цих умовах виникає потреба в розробленні ефективних криміналістичних методик, адаптованих до сучасних способів вчинення корупційних кримінальних правопорушень: електронних платежів, криптовалютних транзакцій, використання посередників, фіктивних договорів, благодійних фондів тощо.

Незважаючи на наявність певних наукових напрацювань у сфері протидії корупції, спеціальних досліджень, присвячених саме особливостям розслідування неправомірної вигоди як окремої форми корупційного прояву, залишається недостатньо. Існує потреба в комплексному дослідженні кримінально-правової природи неправомірної вигоди; криміналістичної характеристики таких правопорушень; алгоритмів досудового розслідування; специфічних слідчих (розшукових) дій; механізмів взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами й антикорупційними інституціями; використання спеціальних знань, технічних засобів та аналітичних інструментів.

Так, обрана тема є важливою як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Вона спрямована на підвищення ефективності кримінального переслідування осіб, винних у корупційних кримінальних правопорушеннях, зміцнення верховенства права та зниження рівня корупції в Україні. Дисертаційне дослідження сприятиме вдосконаленню методики розслідування, підвищенню якості досудового розслідування, формуванню нових криміналістичних підходів і виробленню практичних рекомендацій для правоохоронних органів.

Отже, вибір теми зумовлений її теоретичною значущістю, практичною потребою та стратегічною важливістю в контексті зміцнення антикорупційної політики держави та забезпечення національної безпеки.

Теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження базується на наукових працях українських учених, які вивчали феномен корупції в різних аспектах: кримінально-правовому, кримінологічному, криміналістичному тощо. Суттєвий внесок у розвиток теорії запобігання та протидії корупції зробили такі вчені: О. Мельник, В. Голіна, О. Бандурка, Р. Бараннік, М. Мельник, В. Шаблистий, М. Хавронюк, С. Єфремов, В. Антипенко, В. Тацій, В. Топчій, О. Костенко, А. Долгова, І. Козьяков, Ю. Циганюк, Т. Шевчук та інші.

З урахуванням того, що термін «неправомірна вигода» був законодавчо закріплений 2011 року, окремий науковий інтерес до нього сформувався порівняно недавно. До вчених, чиї роботи присвячено саме проблематиці неправомірної вигоди, належать: А. Музика, С. Яровий, А. Вознюк, В. Савченко, І. Катеринчук, С. Гізімчук, Ю. Баулін, О. Кваша, В. Клименко, Т. Шевчук та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки (Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021). Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки України на 2022–2026 роки (наказ МОН України від 03 лютого 2022 року № 109) і Пріоритетним тематичним напрямом наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні (постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 року № 476).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права» від 17 листопада 2015 року (протокол № 5).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз особливостей розслідування неправомірної вигоди як форми прояву корупції, розроблення на його основі науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення правової регламентації та практики розслідування діянь, пов'язаних із неправомірною вигодою в кримінальному процесі України.

Відповідно до поставленої мети сформульовані такі *завдання*:

- визначити зміст неправомірної вигоди як негативного соціально-правового явища;
- дослідити структуру та елементи криміналістичної характеристики неправомірної вигоди;

- проаналізувати предмет доказування в провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди;
- визначити особливості початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою;
- розкрити тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування неправомірної вигоди;
- проаналізувати особливості подолання протидії розслідуванню та доказування в кримінальних провадженнях про неправомірну вигоду;
- охарактеризувати організацію взаємодії суб'єктів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою;
- висвітлити порядок участі громадськості в протидії неправомірній вигоді;
- вивчити зарубіжний досвід протидії неправомірній вигоді як форми прояву корупції.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі розслідування неправомірної вигоди як форми прояву корупції.

Предметом дослідження є особливості розслідування неправомірної вигоди як форми прояву корупції.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становить система загальнонаукових, спеціально-наукових та приватно-наукових методів пізнання, використання яких дало змогу комплексно, всебічно й об'єктивно дослідити особливості розслідування неправомірної вигоди як форми прояву корупції. У процесі роботи застосовано *діалектичний метод*, що забезпечив пізнання об'єкта дослідження в його розвитку, взаємозв'язку та зумовленості правових, організаційних і криміналістичних аспектів протидії неправомірній вигоді. *Формально-логічний метод* використано для аналізу понять «корупція», «неправомірна вигода», «корупційне кримінальне правопорушення», їхнього співвідношення, структури та змісту, а також для уточнення дефініційного апарату. *Системно-структурний метод* дав змогу розглядати неправомірну вигоду як елемент загальної системи корупційних проявів, визначити місце злочинів, пов'язаних з її одержанням, у структурі службових злочинів, а також дослідити елементи криміналістичної характеристики відповідних правопорушень. *Порівняльно-правовий метод* застосовано для аналізу норм кримінального процесуального законодавства України та міжнародних актів (Конвенції ООН проти корупції, Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією тощо), а також для зіставлення української практики розслідування неправомірної вигоди з досвідом інших держав. *Статистичний метод* дав нагоду проаналізувати кількісні показники виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою, встановити тенденції, динаміку й проблемні аспекти доказування таких діянь. *Метод соціологічного опитування* застосовувався для вивчення поглядів слідчих, детективів, прокурорів і суддів щодо практичних аспектів документування та розслідування корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою. *Метод криміналістичного моделювання* дав змогу створити типові криміналістичні ситуації, притаманні розслідуванню

злочинів цієї категорії, і визначити оптимальні тактичні прийоми їхнього вирішення. *Логіко-юридичний метод* був використаний під час формулювання висновків, узагальнень і пропозицій щодо вдосконалення підходів до розслідування неправомірної вигоди. Застосування комплексу наведених методів забезпечило наукову обґрунтованість отриманих результатів, їх достовірність і практичну значущість для вдосконалення діяльності правоохоронних органів у сфері протидії корупції.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені дані анкетування 135 слідчих та 117 оперативних працівників органів досудового розслідування територіальних органів Національної поліції України (м. Київ, Житомирська, Київська, Тернопільська, Черкаська, Хмельницька області), узагальнені дані вивчення судових рішень національних судів, зокрема Вищого антикорупційного суду, доступні в Єдиному державному реєстрі судових рішень (159 кримінальних проваджень за період з 2019 до 2024 рр.), статистичні дані Офісу Генерального прокурора, Національного агентства з питань запобігання корупції, ДБР, НАБУ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом дисертаційна робота є одним із перших комплексних монографічних досліджень особливостей розслідування неправомірної вигоди як форми прояву корупції. Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну та визначають особистий внесок у розроблення зазначеної проблематики, є такі положення, висновки й пропозиції:

вперше:

- сформульовано авторське визначення поняття «неправомірна вигода», під яким потрібно розуміти будь-яку матеріальну чи нематеріальну перевагу, отриману або обіцяну службовій особі чи за її посередництвом із порушенням установлених законом правил службової поведінки, що має на меті вплинути на законність, об'єктивність або результативність прийняття рішень у сфері публічного управління та становить прояв корупційної взаємозалежності між приватним інтересом і владними повноваженнями;

- сформульовано перелік обставин, що підлягають доказуванню в провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди;

- здійснено класифікацію моделей протидії неправомірній вигоді, що ґрунтується на критеріях організаційної побудови, функціональної спрямованості, рівня централізації та співвідношення каральних і превентивних заходів;

удосконалено:

- систему засад, на яких має базуватися методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою, а саме: системність і поетапність, інтеграція аналітичних та оперативних засобів, тактична адаптивність, захист учасників процесу й доказів, прогностичний підхід;

- поняття особи, що пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, а саме: це свідомий суб'єкт корупційного правопорушення, який, керуючись корисливими або прагматичними мотивами, ініціює злочинну взаємодію зі

службовою особою з метою досягнення незаконної переваги чи уникнення правових обмежень, проявляючи водночас високий рівень адаптивності, обачності та психологічної готовності до ризику викриття;

- структуру типових криміналістичних вихідних ситуацій досудового розслідування в провадженнях, пов'язаних із неправомірною вигодою;

дістали подальшого розвитку:

- методичні підходи до процесу доказування в провадженнях щодо одержання, надання та вимагання неправомірної вигоди;

- понятійно-категоріальний апарат, що використовується під час дослідження корупційних кримінальних правопорушень, а саме уточнено зміст понять «неправомірна вигода», «ініціатор неправомірної вигоди», «посередник у передачі неправомірної вигоди», що забезпечує їхнє чітке застосування в слідчій та судовій практиці;

- система тактичних і організаційних рекомендацій щодо фіксації, документування та доведення фактів неправомірної вигоди, що враховують міжнародний досвід і стандарти, зокрема практику ЄСПЛ, GRECO та Конвенції ООН проти корупції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й викладені в роботі положення, висновки впроваджені та використовуються в:

- *законотворчій діяльності* – під час підготовки змін до чинного законодавства України з питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою (довідка Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 29 квітня 2026 року № 147д9/9-03);

- *практичній діяльності* – як рекомендації під час практичної діяльності, а також у процесі проведення занять у системі службової підготовки (довідка Адвокатського об'єднання «ЮС ФОРТІС» від 25 березня 2026 року № 25/03-10);

- *науково-дослідній сфері* – для подальших науково-дослідних розробок (акти впровадження Державного податкового університету від 28 жовтня 2025 року та Національної академії внутрішніх справ від 10 грудня 2024 року).

- *освітньому процесі* – для проведення різних форм занять зі студентами денної та заочної форм навчання за такими навчальними дисциплінами: «Судові та правоохоронні органи», «Кримінальне процесуальне право України», «Криміналістика» (акти впровадження Державного податкового університету від 25 квітня 2025 року та Національної академії внутрішніх справ від 10 грудня 2024 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися в Науково-дослідному інституті публічного права. Результати дослідження були оприлюднені на 3 міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.), «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ 14–15 листопад 2021 року), «Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 25–26 січня 2023 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладені у 8 наукових

публікаціях, серед яких чотири статті, опубліковані в юридичних фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, одна стаття в іноземному фаховому виданні, та три тези доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 217 сторінок, з них основний текст – 183 сторінки, список використаних джерел – 23 сторінки (220 найменувань) та 3 додатки на 11 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено рівень наукового опрацювання проблеми та її зв'язок із науковими програмами, окреслено мету й завдання роботи, об'єкт і предмет дослідження, зазначено його методологічну, теоретичну й емпіричну основу. Також висвітлено взаємозв'язок роботи з державними програмами, сформульовано ключові теоретичні положення, що визначають наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, а також наведено інформацію щодо їх апробації та публікацій.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади розслідування неправомірної вигоди як корупційного кримінального правопорушення» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Зміст неправомірної вигоди як негативного соціально-правового явища»* розкрито сутність неправомірної вигоди як комплексного соціально-правового феномена, що поєднує ознаки кримінально караної поведінки та соціально девіантних практик, які порушують засади публічної служби, принципи верховенства права й функціонування державних інституцій. Обґрунтовано, що неправомірна вигода є ключовим елементом корупційних проявів, оскільки відображає протиправне використання службових повноважень чи впливу з метою отримання матеріальних або нематеріальних переваг.

Сформульовано авторське визначення неправомірної вигоди, а саме: неправомірна вигода – це будь-яка матеріальна чи нематеріальна перевага, отримана або обіцяна службовій особі чи за її посередництвом із порушенням установлених законом правил службової поведінки, що має на меті вплинути на законність, об'єктивність або результативність прийняття рішень у сфері публічного управління та становить прояв корупційної взаємозалежності між приватним інтересом і владними повноваженнями.

Підкреслено, що суспільна небезпечність неправомірної вигоди полягає не лише в протиправному отриманні певних благ, але й у підриві довіри до органів державної влади, нівелюванні етичних стандартів публічної служби, формуванні стійких корупційних практик. Зазначено, що неправомірна вигода може проявлятися як в активних, так і в пасивних формах, охоплюючи як її пропозицію або надання, так і прийняття або вимагання.

У підрозділі також акцентовано на еволюції поняття неправомірної вигоди в національному законодавстві, зокрема результатах імплементації міжнародних антикорупційних стандартів. Встановлено, що сучасне розуміння цього явища відображає потребу в комплексному підході до його кваліфікації, кримінально-правового оцінювання та запобігання.

Зроблено висновок, що неправомірна вигода є складним соціально-правовим явищем, зміст якого охоплює як об'єктивні форми протиправного отримання благ, так і глибинні соціальні чинники, які зумовлюють її поширення. Вивчення неправомірної вигоди є ключовим для формування ефективної системи протидії корупції та підвищення рівня доброчесності публічної влади.

У підрозділі 1.2 *«Криміналістична характеристика неправомірної вигоди: структура та елементи»* визначено характерні особливості елементів криміналістичної характеристики неправомірної вигоди.

Здійснено криміналістичний аналіз неправомірної вигоди як центрального елементу корупційних кримінальних правопорушень, що дає змогу визначити закономірності її формування, прояву та механізму реалізації. Підкреслено, що криміналістична характеристика неправомірної вигоди має комплексний зміст і охоплює систему типових ознак, які є інформативними для встановлення способу вчинення діяння, особи правопорушника та специфіки протиправних відносин між суб'єктами.

Констатовано, що структурними елементами криміналістичної характеристики неправомірної вигоди є: предмет неправомірної вигоди, спосіб її пропозиції, обіцянки або надання, місце, час та обстановка вчинення діяння, сліди кримінального правопорушення, особа, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, особа службової особи, якій вона адресована, а також типові слідові ситуації. У взаємозв'язку ці елементи формують цілісну криміналістичну модель, яка дає змогу не лише відтворити механізм події, але й прогнозувати поведінку її учасників.

Доведено, що предмет неправомірної вигоди в криміналістичному дослідженні є ключовим носієм слідів злочинної діяльності, що дає нагоду не лише ідентифікувати учасників корупційної схеми, а й відтворити повний алгоритм їхніх дій, встановити місця та способи передачі, зберігання й використання неправомірної вигоди. Це підкреслює його значущість як об'єкта криміналістичного аналізу та доказової бази в розслідуванні кримінальних правопорушень корупційної спрямованості.

Особу, що пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, визначено як свідомого суб'єкта корупційного правопорушення, який, керуючись корисливими або прагматичними мотивами, ініціює злочинну взаємодію зі службовою особою з метою досягнення незаконної переваги чи уникнення правових обмежень, проявляючи водночас високий рівень адаптивності, обачності та психологічної готовності до ризику викриття.

Підсумовано, що криміналістична характеристика неправомірної вигоди — це інформаційна система взаємопов'язаних відомостей про об'єктивні та суб'єктивні елементи складу кримінального правопорушення, закономірності його підготовки, вчинення й приховування, а також джерела доказової інформації.

У підрозділі 1.3 «Предмет доказування у провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» визначено зміст предмета доказування в кримінальних провадженнях, пов'язаних із прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди, що має ключове значення для встановлення фактичних обставин корупційного правопорушення та правильної кримінально-правової кваліфікації діяння. Підкреслено, що специфіка доказування в цій категорії проваджень зумовлена високим рівнем латентності корупційних дій, використанням прихованих форм передачі вигоди та узгодженим характером протиправної взаємодії між її учасниками.

Сформульовано перелік обставин, що підлягають доказуванню в провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: подія кримінального правопорушення, тобто факт прийняття пропозиції, обіцянки або фактичного одержання неправомірної вигоди; спосіб вчинення діяння – форма взаємодії між службовою особою та особою, яка надає вигоду (усна домовленість, передача грошей, безготівковий переказ, подарунок, послуга тощо); місце, час, обстановка й послідовність дій, за яких відбулося прийняття пропозиції, обіцянки або вигоди; службове становище підозрюваного (обвинуваченого), наявність у нього організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, що утворюють ознаки спеціального суб'єкта; зв'язок між вигодою та службовими повноваженнями – чи була вигода обумовлена виконанням або невиконанням певних дій в інтересах особи, яка її надає; характер і розмір неправомірної вигоди – визначення її матеріальної, нематеріальної або майнової форми, встановлення значного, великого чи особливо великого розміру; форма вини – наявність прямого умислу як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони; усвідомлення особою протиправності діяння та бажання його вчинити; мотив і мета кримінального правопорушення, що полягають у прагненні отримати незаконну матеріальну або іншу вигоду; кваліфікуючі ознаки, передбачені частинами другою та третьою ст. 368 КК України (повторність, попередня змова групи осіб, вимагання вигоди, відповідальне чи особливо відповідальне становище); роль інших співучасників, якщо кримінальне правопорушення вчинено в співучасті, та їхнє психічне ставлення до діяння; обставини, що виключають або пом'якшують кримінальну відповідальність, зокрема добровільне повідомлення про пропозицію неправомірної вигоди чи сприяння розкриттю кримінального правопорушення; наслідки кримінального правопорушення у формі заподіяної шкоди державним або суспільним інтересам, якщо вони настали й мають значення для призначення покарання.

Проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що предмет доказування в провадженнях цієї категорії має багаторівневу структуру та охоплює як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки протиправних дій. Його належне визначення забезпечує ефективність розслідування, сприяє встановленню істини в провадженні та створює умови для формування дієвих методик документування фактів корупційної діяльності.

Розділ 2 «Організація та методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Особливості початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою» визначено специфіку початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із прийняттям, пропозицією, обіцянкою чи одержанням неправомірної вигоди. Підкреслено, що саме цей етап відіграє ключову роль у забезпеченні подальшої ефективності доказування, оскільки корупційні діяння характеризуються прихованими формами комунікації та узгодженістю дій між їхніми учасниками.

Вказано, що особливості початкового етапу розслідування неправомірної вигоди визначаються не лише об'єктивними обставинами кримінального правопорушення, а й специфікою джерел доказової інформації, яка зазвичай має документальний або цифровий характер і потребує залучення спеціальних знань. Крім того, значну роль відіграє оперативна інформація, отримана підрозділами, що здійснюють боротьбу з корупційними проявами, адже саме вона часто слугує підставою для початку досудового розслідування.

Наголошено, що важливим інструментом пізнавальної діяльності на початковому етапі розслідування є розроблення криміналістичних слідчих ситуацій, що дають змогу осмислити обставини події через структурований аналіз даних, та акцентовано увагу на тому, що поняття «слідча ситуація» має не лише тактичне, але й когнітивне значення – воно допомагає слідчому інтерпретувати отриману інформацію, оцінювати її достовірність та обирати оптимальний напрям дій залежно від ситуаційного контексту.

Запропоновано структуру типових криміналістичних вихідних ситуацій досудового розслідування в провадженнях, пов'язаних із неправомірною вигодою, а саме: ситуації з достатньою інформаційною визначеністю, тобто коли подія кримінального правопорушення очевидна, наявні матеріали фіксації факту отримання або передачі неправомірної вигоди, встановлено особу, яка підозрюється в її вимаганні чи одержанні; ситуації з частковою інформаційною визначеністю, що характеризуються тим, що є окремі дані про можливе вчинення кримінального правопорушення, однак бракує беззаперечних доказів або підтвердження факту передачі вигоди; ситуації з інформаційною невизначеністю, тобто коли відомості про можливе корупційне правопорушення суперечливі, неперевірені або надходять із неофіційних джерел; ситуації з відомим суб'єктом кримінального правопорушення; ситуації з невідомим суб'єктом кримінального правопорушення, які характеризуються тим, що існують фактичні дані про сам факт неправомірної вигоди, але немає інформації, хто саме її вимагав або одержав; ситуації з прихованим джерелом інформації, що характеризуються тим, що відомості надходять від конфіденційного інформатора або внаслідок оперативних заходів, що не підлягають розголошенню; ситуації за ступенем невідкладності реагування, що поділяються на невідкладні та відкладені.

Зроблено висновок, що початковий етап розслідування корупційних кримінальних правопорушень вимагає застосування системного, скоординованого й проактивного підходу, що забезпечує своєчасне виявлення механізму незаконної взаємодії та створення надійної доказової основи для подальших процесуальних рішень.

У підрозділі 2.2 «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування неправомірної вигоди» досліджено тактичні засади проведення ключових слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, пов'язаних із неправомірною вигодою, що зумовлено складністю встановлення механізму їхнього вчинення та постійною протидією з боку фігурантів.

Визначено, що ефективність досудового розслідування значною мірою залежить від оптимального поєднання процесуальних вимог, криміналістичних прийомів, оперативної взаємодії та застосування спеціальних знань.

Охарактеризовано загальні та спеціальні фактичні й процесуальні підстави проведення слідчих (розшукових) дій, встановлено їх значущість для формування допустимої доказової бази. Підкреслено, що в провадженнях цієї категорії потрібно враховувати прихований характер доказової інформації (електронні комунікації, фінансові операції, цифрові носії), що зумовлює потребу в попередньому аналітичному опрацюванні даних і ретельному плануванні кожної дії.

Розкрито особливості тактики проведення допиту, зокрема: визначення предмета допиту відповідно до змісту неправомірної вигоди та механізму її передачі; вибір оптимальної психологічної моделі взаємодії (конфліктної чи безконфліктної); застосування ефективних тактичних прийомів (перефразування, пред'явлення доказів, використання асоціативних зв'язків, спостереження за невербальною поведінкою). Зазначено, що допит у провадженнях цієї категорії потребує особливої уваги до аналізу мотивів, способу передачі вигоди та комунікацій між учасниками.

Визначено специфіку тактики обшуку, зокрема потребу в: чіткому обґрунтуванні підстав його проведення; аналітичній підготовці, що охоплює збирання інформації про приміщення, можливі схованки, технічні засоби приховання доказів; залученні спеціаліста-криміналіста для роботи з електронними носіями та прихованими слідами; застосуванні технічних засобів для виявлення схованих предметів; детальній фіксації результатів для забезпечення їхньої допустимості. Підкреслено, що обшук у провадженнях про неправомірну вигоду часто має ключове значення, оскільки дає змогу вилучити грошові кошти, документи, електронні носії та інші докази, які прямо підтверджують факт передачі або одержання вигоди.

Проаналізовано тактику огляду, який виконує важливу роль на початковому етапі розслідування. Наголошено на потребі в оперативному проведенні огляду місця події, предметів і документів, дотриманні вимог щодо судової санкції в разі проникнення до житла та застосуванні попереднього дослідження для орієнтації подальших слідчих дій.

Зроблено висновок, що тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій у провадженнях, пов'язаних із неправомірною вигодою, повинна ґрунтуватися на поєднанні правових вимог, методичних рекомендацій і психологічних підходів, а також враховувати специфіку корупційних правопорушень, які нерідко здійснюються в прихованих формах і супроводжуються спробами фігурантів перекрутити фактичні обставини. Розроблені положення спрямовані на підвищення ефективності документування

корупційних діянь і формування доказової бази, здатної витримати судовий контроль.

У підрозділі 2.3 *«Особливості подолання протидії розслідуванню у кримінальних провадженнях про неправомірну вигоду»* проаналізовано характерні форми та механізми протидії розслідуванню в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії, а також обґрунтовано комплекс тактичних заходів, спрямованих на їхнє ефективне нейтралізування. Підкреслено, що корупційні кримінальні правопорушення зазначаються високим рівнем організованості поведінки учасників, узгодженістю дій і наявністю реальних можливостей впливати на хід слідства через приховання доказів, тиск на свідків, спотворення інформації, використання службового становища або юридичних механізмів для затягування процесу.

Визначено основні види протидії: інформаційна протидія, що охоплює приховання або фальсифікацію даних, знищення носіїв інформації, зміни цифрових слідів, блокування доступу до документів та електронних ресурсів; психологічна та поведінкова протидія, що проявляється у введенні слідства в оману, створенні хибних версій, узгоджених легенд, тиску на свідків або співучасників, уникненні контактів зі слідчим; процесуальна протидія, спрямована на затягування строків розслідування, подання безпідставних клопотань, скарг чи заяв; організаційна протидія, пов'язана з координацією дій декількох осіб, використанням службових або політичних ресурсів для ускладнення слідчих заходів.

Доведено, що ефективне подолання протидії розслідуванню в провадженнях про неправомірну вигоду можливе лише за умови поєднання правових, організаційних, криміналістичних і психологічних механізмів. Такий підхід передбачає: а) створення цілісної системи захисту учасників кримінального провадження; б) удосконалення тактики взаємодії слідчих і оперативних працівників; в) запровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій для моніторингу ризиків протидії. Результативність боротьби з протидією розслідуванню прямо корелює з рівнем інституційної спроможності органів досудового розслідування діяти в умовах інформаційного та психологічного тиску.

Розділ 3 «Взаємодія суб'єктів та використання зарубіжного досвіду під час розслідування неправомірної вигоди» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Організація взаємодії суб'єктів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою»* розкрито сутність, напрями й організаційні засади взаємодії суб'єктів, задіяних у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою. Підкреслено, що успішність викриття корупційних діянь значною мірою залежить від рівня узгодженості діяльності органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, прокурорів, слідчих суддів, органів внутрішнього контролю, фінансового моніторингу та інших державних інституцій.

Доведено, що організація взаємодії має комплексний характер і передбачає чіткий розподіл повноважень та ролей учасників кримінального провадження, налагоджений механізм інформаційного обміну, узгодженість тактичних рішень,

а також спільне планування слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Особливе значення відведено координаційній ролі прокурора, який не лише здійснює процесуальне керівництво, а й забезпечує збалансоване поєднання зусиль слідчих та оперативних підрозділів, контролюючи законність і цілісність процесу доказування.

Підкреслено, що в провадженнях про неправомірну вигоду взаємодія суб'єктів проявляється в двох формах – організаційній і процесуальній. Організаційна взаємодія має місце на етапі виявлення ознак кримінального правопорушення, коли прокурор координує заходи оперативно-розшукової діяльності, спрямовані на отримання первинної інформації та перевірку її достовірності. Процесуальна взаємодія реалізується після внесення відомостей до ЄРДР та охоплює надання прокурором доручень про проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, оцінювання отриманих результатів, забезпечення участі фахівців, а також контроль за законністю та допустимістю зібраних доказів.

Наголошено на важливості взаємодії з органами фінансового моніторингу, Державною аудиторською службою України та іншими аналітичними інституціями, залучення яких дає змогу встановлювати рух фінансових потоків, виявляти бенефіціарів корупційних схем і своєчасно блокувати операції, що мають ознаки неправомірної вигоди. Окремо зазначено роль спеціалізованих антикорупційних органів – НАБУ, САП та ДБР, ефективність роботи яких забезпечується через тісну координацію та обмін інформацією з іншими суб'єктами кримінального провадження.

У підрозділі 3.2 «Участь громадськості у протидії неправомірній вигоді» розкрито роль, форми й механізми участі громадськості в протидії неправомірній вигоді як складовій антикорупційної діяльності держави.

Обґрунтовано, що громадські організації, журналісти-розслідувачі, експертні спільноти та антикорупційні активісти є важливими суб'єктами суспільного контролю, здійснюючи моніторинг діяльності посадових осіб, ініціюючи антикорупційні експертизи, беручи участь у розробленні державних програм і сприяючи викриттю фактів неправомірної вигоди. Зазначено, що саме громадянське суспільство стало каталізатором запровадження сучасних антикорупційних інституцій в Україні, а вплив міжнародних партнерів та активність громадськості визначально вплинули на реформування антикорупційного законодавства.

Проаналізовано міжнародний досвід участі громадського суспільства в протидії корупції, зокрема практики Словаччини та Швеції, що демонструють ефективність незалежних громадських платформ, здатних здійснювати системний моніторинг, проводити дослідження та впливати на формування політики у сфері запобігання корупції.

У роботі виявлено низку проблем, що обмежують ефективність громадської участі, серед яких: нестача інституційної та фінансової підтримки громадських ініціатив, використання антикорупційних гасел окремими організаціями для реалізації приватних або політичних інтересів, недостатній рівень правової культури та загрози для безпеки антикорупційних активістів. На цій підставі запропоновано доповнення кримінологічної класифікації корупції

поняттям «корупція в громадському секторі», що дає змогу враховувати ризики зловживань з боку окремих громадських інституцій.

У підрозділі 3.3 «Зарубіжний досвід протидії неправомірній вигоді як формі прояву корупції» узагальнено зарубіжний досвід протидії неправомірній вигоді як ключовій формі прояву корупції, що дає нагоду виробити ефективні орієнтири для вдосконалення національних антикорупційних механізмів. Наголошено, що міжнародна практика демонструє багаторівневий та інституційно розвинений підхід до запобігання корупційним діям, який охоплює як нормативне регулювання, так і прикладні механізми контролю, моніторингу й притягнення до відповідальності.

У результаті проведеного порівняльно-правового аналізу антикорупційних систем різних держав вироблено класифікацію моделей протидії неправомірній вигоді, що ґрунтується на критеріях організаційної побудови, функціональної спрямованості, рівня централізації та співвідношення каральних і превентивних заходів. Виділено три основні моделі: централізовану, децентралізовану та змішану (інтегровану).

Зазначено, що міжнародні стандарти, сформовані Конвенцією ООН проти корупції, Кримінальною конвенцією Ради Європи про боротьбу з корупцією та моделями, рекомендованими Групою держав проти корупції (GRECO) і Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), визначають потребу в інтегрованому підході до протидії неправомірній вигоді, який охоплює запобігання, криміналізацію, міжнародне співробітництво й механізми повернення активів.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано новий підхід до вирішення наукової проблеми, що полягає у всебічному аналізі особливостей розслідування неправомірної вигоди як форми прояву корупції. На основі опрацювання нормативно-правових актів, наукових досліджень і практики їхнього застосування сформульовано основні результати, серед яких:

1. Узагальнюючи викладене, варто зазначити, що зміст неправомірної вигоди як соціально-правового явища охоплює не лише її матеріальне вираження, а й глибоко вкорінену деформацію службових відносин, яка руйнує засади публічної служби, підриває довіру до органів влади та сприяє поширенню корупційних практик. Неправомірна вигода є ключовим інструментом впливу на службову діяльність, спрямованим на викривлення процесу ухвалення рішень в інтересах окремих осіб чи груп, що створює системну загрозу верховенству права. На підставі вказаного сформульовано авторське визначення, згідно з яким неправомірна вигода – це будь-яка матеріальна чи нематеріальна перевага, отримана або обіцяна службовій особі чи за її посередництвом із порушенням установлених законом правил службової поведінки, що має на меті вплинути на законність, об'єктивність або результативність прийняття рішень у сфері публічного управління та становить прояв корупційної взаємозалежності між приватним інтересом і владними повноваженнями.

2. Зазначено, що криміналістична характеристика неправомірної вигоди є багатокомпонентною системою, яка охоплює сукупність типових ознак, притаманних корупційним правопорушенням, у яких неправомірна вигода існує як основний інструмент впливу на службову діяльність. Її структура охоплює: об'єкт посягання, способи пропонування, обіцянки чи надання вигоди, мотиви та цілі учасників, умови реалізації корупційних дій, а також слідову картину, що виникає внаслідок протиправної взаємодії. Вивчення цих елементів у їхньому взаємозв'язку є фундаментом для формування ефективних методик розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням корупційного характеру. Особливу увагу привертає фігура ініціатора корупційної взаємодії – особи, яка є джерелом неправомірної вигоди. Отже, особу, що пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, можна визначити як свідомого суб'єкта корупційного правопорушення, який, керуючись корисливими або прагматичними мотивами, ініціює злочинну взаємодію зі службовою особою з метою досягнення незаконної переваги чи уникнення правових обмежень, проявляючи водночас високий рівень адаптивності, обачності та психологічної готовності до ризику викриття.

3. На підставі всебічного вивчення предмета доказування в кримінальних правопорушеннях щодо неправомірної вигоди сформульовано перелік обставин, що підлягають доказуванню в провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, а саме: подія кримінального правопорушення, тобто факт прийняття пропозиції, обіцянки або фактичного одержання неправомірної вигоди; спосіб вчинення діяння – форма взаємодії між службовою особою та особою, яка надає вигоду (усна домовленість, передача грошей, безготівковий переказ, подарунок, послуга тощо); місце, час, обстановка й послідовність дій, за яких відбулося прийняття пропозиції, обіцянки або вигоди; службове становище підозрюваного (обвинуваченого), наявність у нього організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, що утворюють ознаки спеціального суб'єкта; зв'язок між вигодою та службовими повноваженнями – чи була вигода обумовлена виконанням або невиконанням певних дій в інтересах особи, яка її надає; характер і розмір неправомірної вигоди – визначення її матеріальної, нематеріальної або майнової форми, встановлення значного, великого чи особливо великого розміру; форма вини – наявність прямого умислу як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони; усвідомлення особою протиправності діяння й бажання його вчинити; мотив і мета кримінального правопорушення, що полягають у прагненні отримати незаконну матеріальну або іншу вигоду; кваліфікуючі ознаки, передбачені частинами другою та третьою ст. 368 КК України (повторність, попередня змова групи осіб, вимагання вигоди, відповідальне чи особливо відповідальне становище); роль інших співучасників, якщо кримінальне правопорушення вчинено в співучасті, та їхнє психічне ставлення до діяння; обставини, що виключають або пом'якшують кримінальну відповідальність, зокрема добровільне повідомлення про пропозицію неправомірної вигоди чи сприяння розкриттю кримінального правопорушення; наслідки кримінального правопорушення у формі заподіяної шкоди державним

або суспільним інтересам, якщо вони настали й мають значення для призначення покарання.

4. Наголошено, що початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою, має вирішальне значення для подальшої ефективності всього кримінального провадження. Саме на цій стадії формуються первинні докази, здійснюється фіксація слідів кримінального правопорушення, визначаються ключові напрями розслідування та приймаються оперативно важливі тактичні рішення. Невід'ємним елементом цього процесу є аналіз і правильне сприйняття слідчої ситуації. У цьому контексті поняття «слідча ситуація» має не лише тактичне, але й когнітивне значення – воно допомагає слідчому інтерпретувати отриману інформацію, оцінювати її достовірність та обирати оптимальний напрям дій залежно від ситуаційного контексту. Слідча ситуація формує основу для прогнозування поведінки учасників кримінального правопорушення, визначення потреби в застосуванні спеціальних знань, а також прийняття рішень щодо взаємодії з оперативними підрозділами, експертами, свідками чи викривачами.

5. Встановлено, що тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою, вимагає комплексного та диференційованого підходу, який враховує високий рівень латентності корупційних діянь, їхній конспіративний характер і використання сучасних схем приховування доказів. Правильний вибір тактичних прийомів забезпечує своєчасне виявлення доказової інформації, належне її закріплення та подальше використання в кримінальному провадженні. Особливого значення набуває ефективне проведення таких слідчих дій, як огляд, тимчасовий доступ до речей і документів, допит, пред'явлення для впізнання, обшук тощо. Зокрема, обшук у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою, має на меті не лише пошук матеріальних слідів кримінального правопорушення, але й відшукування предметів і документів, які можуть містити інформацію про незаконні фінансові операції, корупційні домовленості чи інші дії, що мають доказове значення. Це зумовлює потребу в попередньому аналітичному опрацюванні інформації, визначенні найбільш імовірних місць зберігання доказів, застосуванні спеціальних знань і технічних засобів.

6. Доведено, що ефективне подолання протидії розслідуванню в провадженнях про неправомірну вигоду можливе лише за умови поєднання правових, організаційних, криміналістичних і психологічних механізмів. Такий підхід передбачає: а) створення цілісної системи захисту учасників кримінального провадження; б) удосконалення тактики взаємодії слідчих і оперативних працівників; в) запровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій для моніторингу ризиків протидії. Результативність боротьби з протидією розслідуванню прямо корелює з рівнем інституційної спроможності органів досудового розслідування діяти в умовах інформаційного та психологічного тиску.

7. Констатовано, що методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою, повинна базуватися на

таких засадах: а) системність і поетапність – чітке розмежування завдань початкового, наступного та заключного етапів розслідування; б) інтеграція аналітичних і оперативних засобів – використання даних аналітичної розвідки, банків фінансової інформації, відеоаналітики та цифрових слідів; в) тактична адаптивність – застосування індивідуально розроблених тактичних комбінацій з урахуванням конкретної слідчої ситуації; г) захист учасників процесу й доказів – організація безпеки, контроль доступу до доказової інформації, запобігання витоку даних; д) прогностичний підхід – завчасне моделювання можливих форм протидії та підготовка контрзаходів. Отже, успішне розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою, можливе лише за умови впровадження сучасних криміналістичних підходів, які поєднують технологічні можливості, правову грамотність і професійну аналітичну культуру слідчого.

8. Встановлено, що результати аналізу свідчать про наявність низки системних проблем, що обмежують потенціал громадськості в протидії неправомірній вигоді. До таких належать: недостатня фінансова та правова підтримка антикорупційних ініціатив, залежність частини громадських організацій від приватних або зовнішніх донорів, а також випадки використання антикорупційних гасел для досягнення політичних або корпоративних цілей. В умовах недостатнього рівня правової культури громадян ці чинники можуть спричиняти викривлення реального змісту антикорупційної діяльності, формуючи так звані «псевдоактивістські» або «імітаційні» форми участі громадськості.

9. У результаті проведеного порівняльно-правового аналізу антикорупційних систем різних держав сформульовано авторську класифікацію моделей протидії неправомірній вигоді, що ґрунтується на критеріях організаційної побудови, функціональної спрямованості, рівня централізації та співвідношення каральних і превентивних заходів. Виділено три основні моделі: централізовану, децентралізовану та змішану (інтегровану).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Азарова В. А. Поняття корупції як негативного соціально-правового явища. *Юридична наука*. 2019. № 8 (98), том 2. С. 90–96. URL : <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/issue/view/33/59>

2. Азарова В. А. Планування розслідування неправомірної вигоди. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 6 (42). С. 304–307. URL : <https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/12961>

3. Азарова В. А. Проблеми оцінки предмета неправомірної вигоди у практиці досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 653–655. URL : http://www.lsej.org.ua/7_2022/160.pdf

4. Азарова В. А. Використання спеціальних технічних засобів під час фіксації фактів отримання неправомірної вигоди. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 434–438. URL : http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2022/66.pdf

5. Азарова В. А. Особливості доказування у справах про одержання неправомірної вигоди: теорія та практика. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 580–584. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/3_2023/87.pdf

6. Азарова В. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення розслідування неправомірної вигоди. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 3–4.

7. Азарова В. А. Проблеми доказування у кримінальних провадженнях щодо неправомірної вигоди. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ 14–15 листопад 2021 року. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 23–27.

8. Азарова В. А. Тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування неправомірної вигоди. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 25–26 січня 2023 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 95–97.

АНОТАЦІЯ

Азарова В. А. Особливості розслідування неправомірної вигоди як форми прояву корупції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права», Київ; Державний податковий університет, Ірпінь, 2026.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню проблем розслідування неправомірної вигоди як форми прояву корупції. Розкрито стан дослідження проблем оцінки доказів у кримінальному провадженні. Сьогодні існує нагальна потреба вирішення низки теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із з'ясуванням: змісту неправомірної вигоди як негативного соціально-правового явища; структури та елементів криміналістичної характеристики неправомірної вигоди; предмета доказування в провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди; особливостей початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою; тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування неправомірної вигоди; особливостей подолання протидії розслідуванню та доказування в кримінальних провадженнях про неправомірну вигоду; організації взаємодії суб'єктів у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою; участі громадськості в протидії неправомірній вигоді; зарубіжного досвіду протидії неправомірній вигоді як формі прояву корупції.

У дисертації поглиблено наукові положення щодо структури та змісту криміналістичної характеристики неправомірної вигоди. Розкрито предмет доказування в провадженнях цієї категорії, який відображає складність

встановлення факту домовленості, змісту «корупційної угоди», умислу сторін, ролі посередників і способів передачі неправомірної вигоди. Висвітлено особливості початкового етапу досудового розслідування, зокрема його залежність від джерела отримання первинної інформації.

Ключові слова: неправомірна вигода, корупція, розслідування, кримінальне провадження, докази, слідчі (розшукові) дії, доказування, протидія, взаємодія, зарубіжний досвід.

SUMMARY

Azarova V. A. Peculiarities of the investigation of illicit benefit as a form of corruption. – *The manuscript.*

The dissertation for obtaining the degree of Candidate of Law Sciences on the specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Forensics; Judicial Expertise; Operational Search Activities. – Private Institution "Research Institute of Public Law", Kyiv; State Tax University, Irpin, 2025.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of theoretical, legal, organizational and forensic problems of investigating illicit gain as one of the most widespread and socially dangerous forms of corruption. The relevance of the study is substantiated in the conditions of the modern development of anti-corruption policy of Ukraine, the European integration of the state, increased requirements for the effectiveness of law enforcement agencies and the need to improve criminal procedural and forensic support for the investigation of corruption criminal offenses. The current state of scientific development of the problems of proving and evaluating evidence in criminal proceedings related to illicit gain is revealed, the main discussion issues and promising directions for their further scientific development are identified.

It is proved that today there is an urgent need to solve a complex of interrelated theoretical and practical problems related to clarifying the content of illicit gain as a negative socio-legal phenomenon and one of the key forms of corruption; defining the structure and elements of the forensic characteristics of criminal offenses related to unlawful gain; clarifying the subject of evidence in criminal proceedings regarding the acceptance of an offer, promise or receipt of unlawful gain; establishing the regularities of the formation of typical investigative situations and the features of the initial stage of pre-trial investigation; improving the tactics of conducting individual investigative (detective) and covert investigative (detective) actions; identifying effective ways to overcome resistance to the investigation and ensuring a proper process of evidence; improving the organization of interaction between pre-trial investigation bodies, the prosecutor, operational units and other subjects of criminal proceedings; expanding the opportunities for public participation in preventing and counteracting corruption, as well as generalizing and implementing positive foreign experience in combating unlawful gain.

The dissertation deepens the scientific provisions on the structure and content of the forensic characteristics of criminal offenses related to illicit gain, in particular, it details the characteristics of the methods of their commission, the identity of the offender, the subject of illicit gain, typical traces of a criminal offense and the

mechanism of their formation. The peculiarities of the subject of evidence in proceedings of this category are revealed, which reflects the complexity of establishing the fact of reaching an agreement between the participants in a corruption offense, the content of the "corruption agreement", the direction of the intention of each of the accomplices, the role of intermediaries, the sources of origin and methods of transferring illicit gain, as well as circumstances affecting the criminal-legal qualification of the act.

The peculiarities of the initial stage of the pre-trial investigation are highlighted, its dependence on the source of obtaining primary information about the criminal offense, the nature of the initial investigative situation, the method of documenting illegal activity and the timeliness of conducting priority procedural actions are substantiated. Approaches to optimizing the algorithm of the investigator's actions at the initial stage of the investigation are proposed, the most effective tactical methods for conducting individual investigative (detective) actions are identified, and recommendations are formulated for organizing interaction between subjects of criminal proceedings and using special knowledge to ensure a complete, comprehensive and impartial investigation of the circumstances of a criminal offense.

Keywords: illicit gain, corruption, investigation, criminal proceedings, evidence, investigative (search) actions, proving, counteraction, interaction, foreign experience.

Підписано до друку 17.06.2026. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим.
Замов. № 310.

Видруковано в Державному податковому університеті.
08205, Київської обл., Бучанський р-н, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31